

Aškerčevi nagrajenci skupaj (Foto: Tina Arh)

Jambrek. Slavnostna govornica je bila Marija Hernja Masten, prejemnica Aškerčeve nagrade v letu 2020.

Nagrado in priznanji sta podelila predsednik komisije dr. Andrej Nared in predsednik društva Aleš Jambrek. Prireditelj je povezovala Mojca Krajnc.

dr. Andrej Nared

Slavnostni govor na podelitvi Aškerčeve nagrade in Aškerčevih priznanj

20. leto Aškerčevih nagrad

Spoštovani predsednika ADS in predsednik komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad, spoštovani gostje, spoštovani arhivski delavci!

Arhivsko gradivo in arhiv sta dva znana historična instituta. Želja, da se zanamcem ohrani vir, ki bo dokazoval pravice, lastnino ali druge dejavnosti, ki bo kazal ter pričal o življenju in delu pomembnega posameznika, je prisotna vse od starih civilizacij. Res je, da se je strokovno-znanstveno zanimanje za arhive prebudilo šele v 18. stoletju in se nato od 19. v 20. stoletje razvilo v samostojno vedo arhivistike.

Od prvih začetkov varovanja in obdelovanja arhivskega gradiva do danes je tako velika razlika, da je na kratko v tem nagovoru ni mogoče predstaviti. Razvoj arhivske stroke pri nas se je močno razvejal ter obsega poleg stalne znanstveno-strokovne obravnave in obdelave gradiva zakonodajno-pravne norme, stike z ustvarjalci, izobraževanje, pedagoško dejavnost v arhivih, publicistično

delo, prirejanje razstav, strokovna posvetovanja in predvsem prizadevanja, da je bila maja 1977 arhivistika vključena kot stroka v študij zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Tukaj ne bom nanizala niti kronologije dela arhivov niti dela ADS-a (ustanovljenega 27. aprila 1954), temveč želim opozoriti le na nekaj pomembnejših mejnikov na tej poti, predvsem odnos javnosti do priznanja arhivske stroke in s tem tudi nagrajevanja arhivskih delavcev.

Arhivi so se od vseh začetkov morali spopadati z večno temo – prostorsko stisko, ki je še dandanašnji naša spremljevalka. Naša druga težava je bila kadrovska podhranjenost, saj je v arhivih do sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja delalo le nekaj strokovnih delavcev (Vilfan, Umek, Žontar, Verbič, Oblak - Čarni, Smole, Klasinc, Leskovec). Šele v osemdesetih letih je prišlo do povečanja števila zaposlenih na približno 100 delavcev. Z mlado generacijo arhivistov (Žumer, Drnovšek, Kološa, Klasinc ...) se je začel hiter razvoj dejavnosti v celoti. Glede na to, da smo sorazmerno mlada znanstvena veda, si je še danes v javnosti treba prizadevati za prepoznavnost in družbeno priznanje.

Razumljivo je, da je bila v zgodnjem obdobju večja pozornost namenjena starejšemu listinskemu gradivu, kodeksom in starejšim fondom. Tudi prve izdaje virov so bile posvečene le-tem, na primer temeljno delo F. Kosa, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*.

Kasneje so se arhivi spoprijeli z novimi izzivi. Zapisi, ki so nastajali pri hitro naraščajoči administraciji z novimi razmnoževalnimi tehnikami, so arhive zasuli. Vendar novi nosilci zapisov niso ostali le pri fotografijah in filmih, fotokopijah in drugem. Danes nam le bežen pogled po spletu, ki ponuja nič koliko možnosti, kot so Archivage hybride, Modern Cloud Workplace, Vom traditionellen Büro zum Digital Workplace, pove, da so arhivi pred velikim izzivom. Danes se arhivski delavci spoprijemajo s hibridnim gradivom, ki pri ustvarjalcih nastaja v klasičnih, analognih in digitalnih oblikah. Kakor pred desetletji, ko smo morali prevetrili naravo in temelje arhivskega dela, ga bo treba tudi zdaj. Sicer slovenski arhivi skrbijo za prepoznavnost in posredovanje arhivske kulturne dediščine na spletu ter se vključujejo na različne platforme.

Arhivi smo torej povezovalni člen med ustvarjalci arhivskega gradiva, uporabnikovimi potrebami, javnostmi, med sorodnimi in drugimi strokami, predvsem danimi zmožnostmi, ki nam jih daje država, da bi se javnost zavedala bogastva, ki se skriva v arhivskem gradivu in ki ga hranimo.

Ko je bil leta 1945 ustanovljen osrednji državni arhiv Slovenije in kasneje vsi današnji regionalni arhivi, se je oblast dobro zavedala pomena arhivov in njihove vloge. Pomen in zgodovinska vloga vseh v nekem času delujočih političnih, vladnih, gospodarskih in kulturnih institucij ali človeka – posameznika se namreč merijo po zapisani in ohranjeni arhivski zapuščini. Zato govorimo, da so arhivi zakladnica zapisov narodovega spomina, medtem ko so arhivski dokumenti pričevalci in dokazi narodove identitete ter so edinstvena in nenaдомestljiva kulturna dediščina. »*Narodi, ki nimajo arhiviranega zgodovinskega spomina, hitro izginevajo s političnih zemljevidov!*« je ugotovil, danes že pokojni direktor ARS, Vladimir Žumer.¹

Kljub temu imamo arhivi precej daljšo in napornejšo pot uveljavljanja svoje stroke v javnosti v primerjavi s številnimi drugimi in smo se morali v vseh oblikah oblasti, tudi v samostojni državi, vedno znova in znova dokazovati ter družbi in državi govoriti o svoji potrebnosti in pomembnosti. Prav to stanje je bilo odraz našega priznanja in nagrajevanja.

Arhivsko društvo Slovenije je svoje člane in prizadevne arhivske delavce izmed vseh kulturnih institucij začelo nagrajevati dokaj pozno. Res je, da smo

¹ Žumer, Vladimir: 50 let ARS v luči družbenih sprememb nove slovenske države. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2.

Slavnostni govor Marije Hernja Masten (Foto: Tina Arh)

članom društva za delo v društvu in za dosežke na arhivskem področju podeljevali zahvale in priznanja. Še posebej ob večjih jubilejih, kakršna je bila 40. obletnica Arhivskega društva, ki je bilo ob jubileju odlikovano z državnim odlikovanjem, častnim znakom svobode Republike Slovenije.²

Toda državnih, vseslovenskih stanovskih nagrad, kakršne so imeli bibliotekarji, ki podeljujejo Čopove diplome od leta 1967, muzealci Valvasorjeve od leta 1971, konservatorji Steletovo nagrado od leta 1990, arhivarji nismo imeli.

Spomnim se ene izmed sej izvršnega odbora Arhivskega društva, na kateri sem povedala, da smo proslavili Steletovo nagrado, ki jo je prejel kolega iz Maribora, in sem vprašala, zakaj arhivarji nimamo podobne nagrade, saj je nagrada ali priznanje, ki ga damo posamezniku ali skupini ljudi, odraz za odličnost in potrjuje visok strokovni dosežek, medtem ko za prejemnika predstavlja odgovornost pred javnostjo, še posebej pred stanovskimi kolegi. Starejši in izkušenejši člani so mi v en glas dali vedeti, da sanjam in da arhivarji pri Ministrstvu za kulturo RS s tem ne bomo uspeli. Vendar je predsednica Milica Trebše Štolfa ugriznila v to kislo jabolko in kmalu zatem smo začeli v društvu dejavno pripravljati sprejem novih društvenih pravil in pravilnik za podeljevanje Aškerčevih priznanj za dosežke v arhivistiki.

Oba pravilnika sta bila sprejeta na 16. zborovanju arhivskih delavcev na Ptuj od 27. do 29. septembra 1995.³ Vendar sprejeti pravilnik o podeljevanju nagrad še daleč ni bil zagotovilo, da bo društvo za nagrade dobilo tudi sredstva.

Tako je do prve podelitve Aškerčeve nagrade prišlo šele v letu 2002. Zamenjalo se je več izvršnih odborov in več predsednikov, ki so si prizadevali spraviti v življenje nagrado, namenjeno arhivskim delavcem. 20. marca 2002 so bili

² Trebše Štolfa, Milica: Poročilo o delu društva in zborovanjih. V: *Arhivi* 17 (1994), št. 1–2, str. 130–131.

³ Tršan, Lojz: Poročilo o dejavnosti ADS v letu 1995. V: *Arhivi* 18 (1995), št. 1–2, str. 115.

izvoljeni novi člani Komisije za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj (Nada Čibej – predsednica, Vladimir Kološa, Janez Kopač, Milko Mikola in Emica Ogrizek), ki so že na naslednji seji sprejeli tri merila za podeljevanje Aškerčevih nagrad in Aškerčevih priznanj za posebne dosežke v arhivistiki.

Ministrstvo je leta 2002 odobrilo finančna sredstva za Aškerčevo nagrado in eno Aškerčevo priznanje ter stroške za oblikovanje in tisk diplom. Po sklepu komisije se od takrat nagrade in priznanja podeljujejo vsaki dve leti.

Slovesna podelitev je bila 23. oktobra 2002 v prostorih Mestne občine Ljubljana, nagrajenca sta bila dr. Jože Žontar, ki je prejel Aškerčevo nagrado za življenjsko delo na področju arhivistike, in Peter Ribnikar, ki je za objavo arhivskih virov prejel Aškerčevo priznanje. Slovesni nagovor na tej prvi podelitvi je imel akademik prof. dr. Vasilij Melik.

Aškerčevo nagrado za leto 2022 bo prejel Vladimir Kološa, ki je bil leta 2002 član komisije, ki je izdelala merila za podeljevanje nagrad. Njegova bogata bibliografija priča o njegovem izjemnem prispevku na področju varovanja in ohranjanja slovenske arhivske dediščine. V Arhivskem društvu Slovenije je delal kot tajnik med letoma 1976 in 1983 ter je poznal skoraj vse slovenske arhivske delavce in številne ugledne arhiviste iz nekdanje Jugoslavije. V njegovem mandatu smo leta 1978 dobili prvo številko svojega strokovnega glasila *Arhivi* (a čeprav zadnji v Jugoslaviji, celo za Kosovom, kot je Vladimir hudomušno zapisal v svojih spominih)⁴ in leta 1980 izdajo prvega zvezka objav arhivskega gradiva v seriji Viri. Miha, pogosto vzamem v roke knjigo Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1778 in vem, koliko ur dela, truda in strokovnega znanja je v taki publikaciji.

Aškerčeva priznanja bosta prejeli Danijela Juričič Čargo in Lilijana Žnidaršič Golec za četrti in peti zvezek Vodnika po urbarjih Arhiva Republike Slovenije. Tematika, ki se ji obe strokovno posvečata že nekaj let. Mojca Horvat, iz Pokrajinskega arhiva Maribor bo prejela priznanje za monografijo Gospodstvo Negova, kot ga slikajo arhivski viri, izdano ob istoimenski razstavi na gradu Negova leta 2021.

Ta moj razmislek o nagradah in priznanjih so le reminiscenca 40-letnega dela v arhivu. Ob mojem prejemu nagrade v letu 2020 je bila ta dvorana zavita v mrak, prisotna je bila le peščica ljudi z nagrajenci. Vse je bilo tako skrbno in lepo pripravljeno, a kljub temu ni moglo omiliti koronskih omejitev in prepovedi. Vedela sem, da so pod maskami skriti obrazi vedno vedrih in prijaznih kolegic Hedvike, Nataše in Vesne. Vendar smo takrat bili vsi zaviti v molk. Slovesni nagovor dr. Franceta Dolinarja, ki je s kritičnim pogledom ocenil odnos do kulturne dediščine, je bil tehten in temeljit. Slišalo ga je le nekaj parov ušes. Nič slovesnega vzdušja ni bilo čutiti, nismo se rokovali, nismo se veselili, kakor bi bilo prazniku primerno. Trenutek slovesnega je ubil koronavirus.

Danes sem vesela za vse prisotne in še posebej za nagrajence, ki bodo prejeli nagrado in priznanja v lepem, prijateljskem vzdušju, da si bomo podali roke in nazdravili njihovem velikemu prispevku na področju arhivske dejavnosti.

Spoštovani nagrajenci, v veliko čast mi je, da sem bila vaša arhivska sopotnica in sprejmite moje iskrene čestitke.

Vsem arhivskim delavcem pa čestitam ob Dnevu arhivov.

Marija Hernja Masten

⁴ Kološa, Vladimir: Nekaj utrinkov mojega tajnikovanja v Arhivskem društvu Slovenije (1976–1983). V: *Arhivi* 27 (2004), št. 1, str. 47–50.